

C H R I S T O P H O R I
S T A Y

DE POESI DIDASCALICA
DIALOGUS

CHRISTOPHORI STAY

DE POESI DIDASCALICA

DIALOGUS

ET si cæteræ omnes doctrinæ parvis primum ortæ initiis fuerint, ac levibus incrementis paulatim auctæ, tamen unius poetarum artis principia ipsa tam illustria extiterunt, ut Diis, deorumque Liberis auctoribus tribuerentur. Nimirum illa suavitatis novitate, ac rerum nunquam antea cognitarum admiratione capti homines, artem, & artifices, quos humani ingenii excedere vires crederent, facile consecraverunt. Sed neque deinde, cum poetica multorum usu ac studiis excoleretur, aut consuetudine ipsa fuit ejusdem existimatio imminuta, aut illa divinitatis opinio sublata. Qui enim omnium animos tam mirifice allicere, ac tenere possent, non sine divino afflatu id assecutos putabant. Unde proprios etiam ac certos Deos inflammandis poetis adjunxerunt. Verum hæc ipsa diuturna admiratio multorum tandem solertiam, ac gravium etiam philosophorum animadversionem excitavit: qui accurate perspectis atque observatis excellentium poetarum artificiis, viisque, quibus incederent, quas rationes tenerent, penitus investigatis, si minus mirabiles, veriores tamen eximiæ facultatis causas quæssiverunt. Atque eorum quidem in eo multum versata est industria, ut qua in re potissimum vis ac natura poeticæ contineretur, docerent. Unde variæ, interque se discrepantes plurimorum opiniones sunt exortæ, quando alii in numeris concentuque carminis inesse omnem poetarum præstantiam, alii in fabularum elegantiâ, in naturæ imitatione alii positam esse contenderent. Qua in controversia, etsi multa acute solerterque dicerentur, illud tamen minus commode accidit,

dit, quod nonnulli sua de sententia ne recederent, artis ipsius magnitudinem, nullis datis philosophiæ partibus, imminuerunt. Siquidem poetiæ, quæ sapientiæ conjunctione maxime creverat, a doctrina omnino segregandæ auctores fuerunt. Nam qui fabulis, aut actionum humanarum simulatione contineri poeticam defendunt, hi poetas a philosophiâ aut prorsus revocant, aut, indulgentiores ut sint, fabulis occultandas disciplinas præcipiunt. Qui secus fecerint, seu qui perspicue philosophiam versibus tradendam susceperint; poetarum societate interdictum his esse pronunciant. Ita uno verbo, eos omnes, quos *Μηδασκαλους* dicimus, a poetarum numero exclusos volunt. Contra horum sententias plerique sane doctissimi Viri veterem poetiæ, ac philosophiæ cognationem cum tuerentur, plurimis & rationibus, & exemplis ejusdem sive retinendæ, sive redintegrandæ utilitatem dignitatemque comprobarunt. Quibus de rebus mihi etiam sæpe multa sunt quæsitâ, & nuper fuerunt cum eruditissimis, mihi que amicissimis viris Antonio & Balbo accuratius disputata. Apud A. enim cum essem, eaque de re forte exortus esset sermo, paulatim, ut in disserendo fit, quidam nos orationis ardor in intimas illius controversiæ partes induxit. In quo illud etiam gratissimum fuit, quod inde singularem A. in his etiam elegantioribus litteris intelligentiam intuerer. Nam illum quidem multis esse ac gravissimis disciplinis egregie instructum ex summa, quæ mihi cum illo intercefferat, necessitudine satis noveram. Siquidem quotidie fere una cum aliis eruditis viris, quorum familiaritate utebamur, sive illum conveniebam, sive ad me ille commeabat. In quorum consuetudine cum elegantissimorum hominum sermonibus omni urbanitatis, ac litterarum suavitate conditis plurimum fruebar, tum ipsius A. insignem doctrinam potissimum admirabar. Sed tantam in illo inesse politiorum etiam studiorum scientiam nunquam certe animadverteram, quantam ex ea, quæ inter nos fuit orta his de rebus controversia, perspexi. Nam cum maturius, quam cæteri solerent, ad illius domum me contulisset, eodem advenientem offendi B. eximia indolis juvenem, quique ad excellens ingenium parem diligentiam, ac discendi.

eupiditatem adjunxerat. Quapropter libentissime sese ad A. applicaverat. At A. quo illius desiderio obsequeretur, incidere interdum hujusmodi de litteris sermones non ægre patiebatur, ut de doctrinarum studiis præclare & ipse multa afferret, & alacre B. ingenium ad cogitandum, ac dicendum commoveret. Itaque cum A. tum unà adissemus, in legendo, & commentando non mediocriter intentum ac defixum deprehendimus. Cui B. vercor, inquit, ne minus opportuni simus, qui tam occupatum interpellamus. Vos verò, inquit A., percommode a Jettis; ab ea enim, qua distinebar cura, non tam sevocatis, quàm ad illam mecum partiendam acceditis. Hesiodi Theogoniam paulo attentius perlegebam: siquidem vetustissimum ac in primis nobilem poetam considero tanquam præclarum quoddam religionis ac doctrinæ illorum Græciæ temporum nobis reliquum monumentum. Quot enim in illo, quàm insignes de divina vi, ac natura, quot de elementis, ac rerum causis, quàm suavibus fabulis inclusæ sententiæ! Sed hoc loco vetus illa didascalici carminis, & doctrinæ allegoriis obtegendæ ratio occurrebat animo, ac mecum cogitabam, quanta in hoc poeticæ genere commutatio deinde esset consecuta, cum amplificatis doctrinarum studiis ipsa rerum obscuritas, ac difficultas ab ea fabulandi consuetudine poetas retraxisset. Tum B. at cur, inquit, non pristinum hunc morem deinceps etiam retinere potuissent, aut cur nostri nunc homines repetere vetustam illam musarum ingenio magis accommodatam rationem, ac redintegrare non possint? Equidem ut arbitror, tunc multo ornatior hæc poeticæ pars esset, atque ex animatis his fabularum simulacris sensus & vita quodammodo, ac magna certe carminibus vis accederet ad amovendam omnem disciplinæ molestiam, & obscuritatem doctrinæ. Tum A. quis, inquit, non tibi istud assentietur, miram esse suavitatem fabulis, si lucem rebus afferant? Sed quam quæso unquam viam reperiri putas, qua obscuras res etiam ac difficiles quispian expedire, ac illustrare fabulis possit? Unde tantam fabularum supellectilem accerset, quæ par sit tam multiplicibus, ac tam variis exprimendis doctrinis? Ac si quis

singularis ingenii facultate id etiam assequetur, quo tamen pacto efficiet, ut quæ ita fingendo involverit, ea facile ab aliis intelligantur? Sint enim aliquæ mitiores doctrinæ partes, quæ fortasse isthæc involucra non omnino respuant, verum si de difficilioribus naturæ causis erit agendum, censene res sua sponte impeditas, fabularum accessione non impeditiores etiam atque obscuriores futuras? Tum B. At ego, inquit, obscuris etiam rebus magnam inde lucem adfuturam mihi persuadeo. Quippe illa ipsa alienæ formæ similitudo quantum valet ad hominum ingenia excitanda! Proinde isthæc fabularum latebris includendæ veritatis solertia mihi videri solet præferre quandam illius, quæ in Virgilii Bucolicis est, puellæ speciem fugere ac latere velle se idcirco simulantis, ut & investigandi sui cupiditatem aliis injiciat, & inveniendi jucunditatem acriorem. Tum Ego, atqui miram hanc omnem, inquam, acuendæ intelligentiæ vim, quam dicis inesse fabulis, nulla re aptius, quam ipso fabularum exemplo refutari posse opinor. Ne recedam longius, Hesiodi, quem cæteris ad imitandum proposuisti, testibus utar fabulis. Quid enim iisdem obscurius, quid incertius? Neque nobis has tenebras temporum, quibus ab illo recedimus, longinquitas attulit. Æque in illo explicando discrepantes eorum etiam sententiæ fuerunt, qui ab illius ætate multo propius aberant. Scimus Zenonem Stoicum in ejus fabulis interpretandis sustulisse omnino receptas illas cognitiones deorum, & rebus inanimatis ac mutis docuisse hæc tributa nomina. Quid igitur nostri poetæ sibi polliceri nunc possint, quando iste fabulandi usus, tanquam Egyptiorum ænigmata, tandiu obsoleverit? Quamobrem si quis nunc fabulas in rebus præsertim difficilioribus explanandis revocet, meo judicio perinde faciat, ac si incertas ac dubias rerum notas magis ad divinandum, quam ad intelligendum proponat. Tum B. Quid causæ est, inquit, ut ob variam Hesiodi interpretationem totum fabularum genus in invidiam adducas? Usavenire enim facile potuit, ut ejusmodi fabulas suis versibus Hesiodus includeret, quæ tunc ipsa sermonis consuetudine faciles apertæque essent, quarum de-

Inde cum intercidisset usus, intelligentiam, quæ sequerentur, ætates non tenerent. Sed fabularum suavitatem si probamus, non est, cur ob hujusmodi latebras sint rejiciendæ. Siquidem huic obscuritatis incommodo mederi nullo negotio possumus, si ejus generis tabulas usurpamus, quæ non arbitrato cujuscumque, nec opinionum, aut morum inconstantia effictæ sint, sed ab ipsa naturæ similitudine ac veritate depromptæ. Eadem enim neque intercidere unquam possunt, neque obsolescere. His velut a natura impressis notis ac vestigiis cum insillent poetæ, facile ac jucunde ad res cognoscendas nos deducunt. Quare in conficiendis suis fabulis volo, ut has arripiant, ac sequantur, ex quibus appareant, quæ in rebus insunt, similitudines, ac propinquitates. Has dum inter se component, atque aliarum vultus ad alias transferent, atque immutabunt, ea ipsa alienæ imaginis inducta specie mirum in modum intelligentiam atque animadversionem legentium acuent. Exemplo antiquissimæ Pythagoreorum fabulæ rem apertiore faciam. Non ignoras, quæ vis, quæ significatio illorum harmoniæ fuerit, atque illa Phœbi imagine Musas cithara in orbem moventis, quàm apte omnem gravitatis doctrinam comprehenderint, ac pene subjecerint oculis. Quod quidem quo alio artificio fuit a Pythagora perfectum, nisi similitudine fidium ad planetarum motus exprimendos traducta? Nempe cum miram utrinque consensionem existere deprehenderet, intervalla intervallis, sonos motibus congruere, hæc inter se commutanda esse duxit, siderum cursus Phœbi ac Musarum specie vestiendos, fabulæ hilaritate condendam doctrinam. Hunc in modum musicarum rationum effigie leviter ac venuste adumbrata cælestium conversionum naturam ac mores expressit: ut quæcumque de illa trahendi vi, & gravitatis legibus deinde sunt comperta, universa fere sub hoc uno fidium involucro fuisse inclusa videamus. Quare cur cæteræ etiam philosophiæ partes sane minus difficiles atque involutæ, æque explicari non possint, cum hæc tam obscura ac multiplex gravitatis ratio fuerit unius fabulæ adminiculo tam commode exposita? Tum A., egregii sane, inquit, exempli tibi in mentem

tem venit, & quo uno controversiam omnem facile conficeres, si de occultandis doctrinis, atque eo fabularum integumento celandis quæreremus. Quamquam enim hic (me intuens atque arridens) inde ullam hujusmodi ne conjecturam quidem faceret: sed post stellarum conversiones diu perspectas, & illas gravitatis vires ex ipsa cæli observatione tandem patefactas tum primum harmoniæ similitudinem siderum motibus accommodatam fuisse, & post eventum nos Ædipos esse cœpisse tecum contenderet. Ambiguas res nimirum facile ad quamcumque partem flectimus, utque lucos ac prælia in nubibus, sic in veterum fabulis multa, quæ illi ne suspicati quidem fuerunt, intuemur, atque in illis interpretandis plus nos ipsi fingimus, quam illi in lucubrandis. Sed pugnare tecum nolo, liberalius etiam agam, & concedam illo fidium involucro fuisse revera omnem gravitatis doctrinam, ac duplicatas reciprocas, ut vocant, illas etiam rationes, si ita placet, inclusas. Verum ad illud, de quo agimus, quantum id referet? Neque enim disputamus de illo fabularum genere, quæ, quasi mysteria quædam ad doctrinas ab oculis hominum amovendas erant institutæ, neque inficiamur istiusmodi fabulis difficiles etiam disciplinas implicari quoquo modo posse, atque involvi. Unum hoc defendimus: quo magis fictis his commentis involutæ sint, eo impeditiorem earundem intelligentiam fore, atque ita fabulas ad occultandam philosophiam opportunas esse posse, ad illustrandam non posse. Quare Pythagoreis relinquamus hunc fabulandi morem: nos si a didascalicis illustrari philosophiam volumus, isthæc integumenta ab eorumdem versibus arceamus. Quo enim pacto fabulæ veritatis interpretes esse possunt, si ipsæ interpretes alio interprete indigebunt? Nam si ob suavitatem carminis adhibendas censes, qui quæso lepor, quæ jucunditas ex obscuritate ac tenebris exoriri unquam potest? Perspicuitatem enim præsertim cum de abditis rerum causis erit agendum, primam dicendi virtutem esse judico, utque egregiæ picturæ, sic omnem scribendi laudem intercipi, si luce careat. Atque hanc unam ob causam opinor fuisse fabulas a veterum sapientium carminibus paulatim rejectas,

atque

atque ab Empedocle, Parmenide, atque aliis Italicæ disciplinæ philosophis idcirco hunc apertis versibus philosophandi usum fuisse demum introductum. Tum B. acriter oppugnari me, inquit, & loco pene dejici faterer hac obscuritatis calumnia, atque his Empedoclis, atque Italicorum exemplis, nisi opportune occurreret, quem subsidio advocare, & cujus judicio fabulas tutari facile possim. An Platonis vobis in mentem non venit? Nonne uno illius exemplo omnem hanc Italicorum auctoritatem, & omnes abrogandæ fabulæ rationes prorsus labefactatas videtis? Quis enim unquam non solum philosophorum, sed etiam poetarum est æque atque ille illiusmodi fingendis ac fabricandis commentis delectatus? Itaque ob id ipsum comminiscendi studium Homerum philosophorum nuncupatum fuisse opinor. Tum A. imo, inquit, Platonem totum a nobis esse judico. Quando enim isthæ fabularum ornamenta, nisi in facillioribus argumentis adhibet? Sed cum ad obscuriores rerum causas explicandas interdum delabitur, quam accurate omnem comminiscendi licentiam removet! quam aperte omnia, quam nude pronunciat! Illius, quæ in Timæo est, de universitate naturæ, disputationis velim recordere. Quod magis a fabulis remotum atque alienum esse potest loquendi genus, quam quo ille difficilem de corporum elementis quæstionem exponit? Quo planius res expediat, nonne arithmeticæ etiam numeris, ac geometriæ figuris utitur? nonne iisdem verbis explicat, quibus in iis artibus tradi solent? Cujus igitur rectius, quam Platonis auctoritatem nobis vindicemus, qui cum isto consecrandæ fabulæ studio traheretur, omnem fingendi rationem in obscurioribus rebus explicandis deserit atque abjicit, & reipâ identidem dictum illud comprobat, quod usurpare erat solitus: veritatem nimirum fabulis omnibus esse suaviorem? Tum B. ægre, inquit, Platonis auctoritatem extorqueri mihi paterer; neque enim, opinor, complura mihi illius exempla deesse possent, si philosophorum testimoniis nobis esset pugnandum. Sed quid attingit in iis immorari, quando poetarum mores exquirimus? Quare cæteros omittamus, & horum tantummodo exempla

pla intueamur. Tum A., quid si eos, inquit, nihilo æquiores sis habiturus, & eorum etiam subsidiis destitutum te sentias? ac non unum aliquem e populo, sed ipsum latinorum poetarum principem testem adhibebo. Pervulgatos & pulcherrimos Virgilii de Anima Mundi versus velim in memoriam revoces. Nonne apertissime Stoicorum sententiam exponi, & omnia fabularum involucra removeri vides? Alios etiam Georgicorum, & Bucolicorum locos recordere: nam & Silenum Epicureorum more philosophantem, & causas rerum aperte ubique explicatas agnosces. Hoc loco B., equidem, inquit, nunquam Virgilium tot locis, tamque constanter in difficilioribus doctrinis refugientem fabulas animadverteram. Tum ego, at eundem, inquam, hunc morem rejiciendæ in rebus obscuris fabulæ fuisse æque constanter omnium latinorum poetarum usu comprobatum facile possem ostendere. Sed ad Virgilii auctoritatem unius Ovidii exemplum adjiciam: est enim fortasse cæteris omnibus ad probandum accommodatius, quippe a poeta fabularum studiosissimo desumptum. Meministine ejus uberes illos, ac luculentos de Pythagoræ Metempsychosi versus? Non si quam enucleate, quam diu in omni illa expedienda doctrina immoretur? Nonne, quasi lege aliqua impeditus, quæ vetet doctrinis immisceri fabulas, in medio fabularum æstu instituti sui repente immemor missas facit allegorias, & rem omnem illis fingendi integumentis exfolutam ac nudatam explicat? Hoc loco A., quidni igitur, inquit, controversiam jam omnem sublatam confitemur? & poetis cum data opera sese ad disciplinas versibus illustrandas convertunt, ab omni fingendi licentiâ abstinendum statuimus? Nam cum iis quidem, qui leviora ac faciliora argumenta pertractant, indulgentiores esse possumus: in manifestis enim rebus nihil lucis, accessione fabulæ, detrahitur, jucunditatis vero non parum adjungitur. Sed hujusmodi festivitates a gravioribus doctrinis omnino removendas censeo, & tanquam inutiles ornatus in palæstra adhiberi solitos, in veris certaminibus, quia oneri sunt, motusque corporis impediunt, abjiciendas.

Tum B., me sane, inquit, tam luculentis exemplis a tuenda

da fabula pene retraxistis; sed illud vereor, ne si didascalis fabulas omnino tollimus, unà omnem, quæ poetarum est propria, vim, & nomen ipsum adimamus. Scitis enim quam multi, neque ii quidem indocti, sacra potius sine cantu ac tibiis, ut ajunt, quam poetam sine fabulis esse posse affirmant. At nos, inquit A., non leviorrem Hesiodi, quem paulo ante legebam, auctoritatem illis opponemus. Ait nimirum in Aescræ vallibus a sese auditas esse Musas, cum profiterentur, nosse se multas dicere verosimiles fabulas, sed veritatem ipsam item nosse, atque etiam malle dicere.

Ἰ'δμεν ψεύδεια πολλά λέγειν ἑτύμοισιν ὁμοία.
Ἰ'δμεν δ'ἔντ' ἰθέλωμεν ἀληθέα μυθήσασθαι.

Ipsa musarum testimonio aperte philosophandi rationem, ut vides, tuetur: sed quo demum vocabulo didascalicos appellemus, non magnopere laboraverim. Placet illa Addisoni in refellendis Miltoni obtrectatoribus urbanitas, qui negabant illius poema heroicum esse nuncupandum, propterea quod primæ poematis partes Deo essent assignatæ; at vos, inquit, si heroicum dici minus lubet, divinum appellatote; ita Didascalici, si minus fabulæ, veritatis ac sapientiæ poetæ per me licet nuncupentur. Tum B., ne ego quidem, inquit, controversia nominis magnopere torquerer, nisi rem ipsam in hac verbi contentione agi viderem, & poeticæ vim omnem ac naturam in disceptationem vocari. Si enim fabulas non sua ipsarum causa a poetis conquirendas putas, tamen oportet, ut ob eam imitandi necessitatem, qui est præcipuus poetis finis propositus, retinendas fateare. Scis enim plerisque censere omnem poeticæ præstantiam in humanarum actionum imitatione esse positam, hujus autem imitationis tanquam ministras esse, atque effectrices fabulas. Quorum quidem sententia, etsi mihi aliquam dubitationem afferre soleat, tamen magnopere moveor, cum considero eandem imitandi legem ab ipso poetarum Republicæ quasi conditore Aristotele latam esse. Qui propterea Empedoclem, quod nullis adhibitis fabulis ab hac imitandi

norma recessisset, & nudis versibus philosophiam esset persecutus, a poetarum civitate excludendum sanxit. Quid quod idem germanam imitandi rationem illam esse statuit, cum poetæ eos ipsos, de quibus agunt, loquentes inducunt. Si ab hac alienæ personæ ac sermonis simulatione quidpiam recesserint, resque gellas per se ipsi narrandas susceperint, narratores tum esse, non imitatores, nec poetas appellandos pronunciat. Quare quid Didascalicus fiet? Quid ex eo poetarum artificio reliquum illis erit? cum non modo in nulla actionum imitatione versentur, sed ipsa etiam hujus imitationis quoquo modo simulandæ instrumenta fabulas illis auferamus. Tum A. me etiam, inquit, vehementer moveret, ac frangeret Aristotelis auctoritas, quem poetices conditorem jure nuncupas, & quem æque aliarum complurium doctrinarum artificem appellare possumus, cum tot disciplinas antea dispersas ac dissolutas summa ingenii solertiâ primus constrinxerit, in artemque redegerit. Sed quo magis præclara atque egregia omnia de hoc artium moderatore sentio, eo difficilius mihi in animum possum inducere hac illum mente fuisse, ut poetarum studia ullis brevioribus spatiis, quam naturæ ipsius amplitudine circumscriberet. Nam si ex hac rerum universitate exclusos ad humanarum actionum imitationem quasi in exiguum gyrum compulit, & si ad illas, quas commemorasti, imitandi leges eorum præstantiam æstimare oportebit, jam Homerum ipsum, quem alioquin cæteris omnibus prætulit, post mimorum etiam, atque Atellanarum scriptores ponamus, necesse erit. Nimirum poetam tum illum dumtaxat appellabimus, cum alios loquentes inducit: illam autem ejus poematis partem longe majorem atque ampliorem, in qua nullo alieno indicato sermone ex se ipse nobis deorum atque hominum facta, mores, ingenia mirifice exprimit, credo, repudiamus, nec proinde imitatore nec poetam ibidem illum esse censebimus? Tum B. sed fortasse, inquit, Aristoteles non tam poetas, quam genera ipsa poematum exquirens, interque se comparans illud intuebatur, quantum in re potissimum vim naturamque carminis poneret. Quæ si in hoc sita est maxime, ut nos æque moveat, ac si

ocu.

oculis atque auribus res ipsæ in animos influerent, nihil propius ad hanc aurium atque oculorum fidem accederet, quam hæc alienæ personæ ac sermonis imitatio. Atque idcirco, opinor, perfecti poematis exemplar, verasque imitationis sedes tragædias esse statuit. Nam etsi poetæ alias etiam habeant, quas sequi possint, reram effingendarum rationes, tamen, si ab hac una alieni sermonis inductione recesserint, describere illos tunc potius, quam imitari dixeris. Hic A. sed si hæc, inquit, describendi opera ita nos commovebant, ut res ipsæ, si objicerentur sensibus, non acrius percellerent, quid interest describere ne, an imitari istud dicamus? Quid enim refert, an alieno sermone, an carminis vi, cæterisque artis miraculis moveamur? Non Ædipum ipsum, cum sese Laii interfectorem fuisse comperit, in scena ejulantem, sed ab aliis narrari illius luctum audimus, neque tamen idcirco minus exhorrescimus. Tam apte est enim doloris illa vis, tam ad veritatem naturæ descripta, ut audire lamentantem, ac fibula sibi evellentem oculos videre videamur. An Briseidis ab Achille discedentis dolorem uno Homeri versiculo descriptum non melius intelligimus, quam si diutissime conquerentem induceret? An ulli sermones vim potestatemque deorum tantopere exprimere possent, quam cum Neptunum duobus passibus ab Eubœa ad Lemnum pertingentem, aut Jovem pro Trojanis ab Ida propugnantem divini poetæ versus pene oculis subjiciunt? Sed ut hominum, ac deorum actiones omittamus, cum ad alias naturæ partes ab omni sensu intelligentiaque remotas sese convertit, ac cæli terræque regionibus ob oculos positus mundi totius aspectu mirifice nos detinet, num imitatore tum illum omnino desinere esse censebimus? Num omnem istam imitandi, nostrique percellendi rationem solis humanarum actionum finibus concludemus, perinde ac ad cæteras res nullas, cum ad naturæ similitudinem expressæ sint, ista nostrorum afficiendorum animorum virtus permaneret? Nam cum in hac rerum universitate per multa sint inanima quidem, nulloque sensu prædita, in quibus tamen plurima vis inest, sive magnitudinè, sive ordine, sive alia multiplici ac varia specie nos commo-

ven-

vendi, fatis erit manifestum in earundem rerum imagine exprimenda magnam æque poetis relictam esse copiam ad voluptatem, tristitiam, admirationem, aliosque sensus in nobis excitandos. Idemque tum tandem germani imitatores erunt putandi, cum hanc universæ naturæ imitationem fuerint assecuti. Siquidem etiam tenuiorum artificum, quos ob hujusmodi imitandi studium tacitos poetas appellamus, laudamus industriam; & quibuscumque in rebus naturæ similitudinem effinxerint, tanquam præclaræ imitationis exempla commemoramus: unde Mironis vaccam, Apellis equum, uvas Zeuxidis, linteum illud demum Parrhasii adhuc recordamur. Sed quanto præclarior est poetarum laus, qui cæteris omnibus ampliores habent imitandi fines propositos, neque singulas levesque tantummodo res, sed universas ac maximas miro artificio possunt effingere, atque omnem conspectum & imaginem naturæ quasi tabulam nobis ad intuendum proponere? Itaque hanc infinitam naturæ imitationem illis esse attributam, eorumque facultatem his pene immensis vagari finibus ab Aristotele fuisse animadversum etiam sine ullis testibus ob singularem illius ingenii magnitudinem mihi fatis persuadeo. Sed id ipsum locupletissimo Laertii testimonio nobis etiam est proditum. Ait enim Aristotelem in eo, quem de poetis scripsit libro, luculenter fateri, optimis quibusque dicendi modis, ac poeticis figuris Empedoclis versus esse egregie iniurctos, ut proinde Empedoclem homericum omnino esse affirmet. Verum hanc Aristotelis in iudicio de Empedocle ferendo varietatem inde profectam esse existimo, quod in suis de poetis libris universum de omnibus rebus dicendi poetarum artificium exquireret; in eo autem, qui unus e multis reliquus est illius poetices liber, ut Socrates philosophiam, sic ille poeticam a mundo ac cælo ad mores transferens sola humanarum actionum, quam Epici ac Tragicæ sequuntur, imitatione constrictam expendat. Tu vero, inquit B., præclare & summi viri prudentiam ab omni iudicandi inconstantia vindicasti, & scrupulum mihi quendam ac dubitationem, quæ ex hac imitationis lege residebat, animo exemisti; ægre enim adduci poteram, ut

Vir-

Virgilii Georgica ob eam imitationis inopiam non divini poetæ opus existimarem, aut ipsum Lucretium tametsi sedulo, ac naviter philosophantem, ob sublimem ac singularem illam dicendi rationem, non item homericum, ac summum poetam crederem. Quid multa? ipsos epicos, & grandiores poetas non ad solam illam imitandi normam putabam exigendos; aliud quiddam majus atque amplius esse oportere arbitrabar, unde suos illi cultus, suosque ornatus accerserent. Siquidem noveram Trissini poema illud quidem ad constituendæ fabulæ leges & ad Iliadis exemplar accuratissime compositum in bibliothecis pene delitescere; Areosti vero Orlandum veterum vestigiis non tam sollicite insistentem, ac nonnunquam ab ipsa veritate naturæ ultro aberrantem, tamen ob mirum illud dicendi genus videbam in manibus omnium esse, ac meipsum illis deliciis, ac pene præstigiis rapi, atque allici sentiebam. Tum A. quare sublatis atque exsolutis his tanquam nodis, quid dubitabimus jam illud statuere in humanarum actionum imitatione non esse reponendam omnem poetarum laudem. Equidem illud etiam adjunxerim, ne in ipsa quidem ampliore naturæ imitatione illam esse unice positam; & quanquam hæc naturæ veritas ac similitudo poetiæ solum ac fundamentum sit, non in illa una tamen esse omnia, sed ab alio fonte derivandam singulariorem illam vim ac præstantiam. Ac si dicendum est, quod sentio, hanc præsertim locandam arbitror in illo poetarum proprio cogitandi ac dicendi genere, quo ita jucunde omnia admirabiliterque exprimunt, nihil ut esse possit nec ad res cognoscendas pulchrius, nec ad legentium delectationem præclarius. Qui istiusmodi ornatu compositi instructique sunt, hi sane in quascumque naturæ regiones ingreſſantur, sive de hominum actionibus, sive de rerum initiis, sive de administrandâ Republica, sive de Religionum sanctitate agant, quodcumque denique argumenti genus pertractent, omni laude cumulati poetæ nuncupentur. Si qui vero eo compositu careant, illos nullo imitationis, nullo fabularum subsidio, hujus pulchritudinis inopiam compensaturos opinor. Tum B. ista mihi, inquit, mirifice probas: sed quam in re potissimum hoc ipsum

ipſum linguare dicendi genus collocas? Unde hunc tantum ornatum exoriri putas? Quibus tandem artibus utendum, ut hanc excellentiam, hanc præpotentem ac dominam animorum vim quiſpiam poſſit aſſequi? Arduam, inquit A., ac difficilem omnino rem poſtulas, & quæ, cum caput totius artis ipſa ſit, nulla arte fortasſe tradi poſſit. Sed quibus a natura dati ſunt quidam celeriores animorum motus, in iis certe magna inſunt adjumenta ad hanc, de qua dicimus, præcellentem pulchritudinem comparandam. Sic enim cenſeo: peculiare hoc eſſe acrioribus quibuſdam ingeniis atque ad muſarum ſtudia natis, incredibili ut ſagacitate atque animadverſione vigeant, ad varios rerum aſpectus ut ſubito excitentur, atque ad earum imagines excipiendas agiles atque experrecti ſint. Quæ cæteros languidius impellunt, ipſi acriter ſentiunt, celeriterque arripiunt; omnes rerum gradus, discrimina omnia, varietates, ſimilitudines, vim animadvertunt, interque ſe conferunt. In animis recenti hoc imaginum appulſu agitatis, eoque fervore raptis permultæ ſubito oriuntur, atque inter ſe permilcentur rerum antea perceptarum formæ, ex quarum mira conjunctione ipſi varie commoventur, ad hilaritatem, ad mœrorem inducuntur, inflammantur, exardeſcunt. Neque vero hujusmodi rerum perceptio obſcuriore quodam ſenſu concluditur, ut cum multæ in imperitorum etiam animos aliquando ſpecies inſluunt, neque cauſas, cur ita aſſiciantur, tenent. Hoc enim habent præſtantiora ingenia, ſummam ut ſentiendi vim par intelligendi ſolertia conſequatur. Inter illos rerum appulſus, animique noſtri motus, quæ cognatio intercedat, exquirunt: cumque ut nervos in ſidibus, ita a variis rerum formis varie animos percelli ſciant, eorumque motus tanquam chordarum ſonos tristes, aut jucundos eſſe, quæ movendis atque in quamque partem inſectendis mentibus aptiores ſint imagines, vident. Atque ita in intimos animorum ſinus, ac ſenſuum & cogitationum ortus penitus illapſi ad ipſos voluptatis ac pulchritudinis fontes perveniunt. Quam vim cum animo ſemel hauserunt, cultusque atque ornatus univerſos contemplati ſunt, poſtquam ad ſcribendum acceſſerunt, ad illius præclaram
ſpe.

speciem omnem dicendi rationem dirigunt, huius colore ac lineamenti omnia convelliunt. Perinde enim ut ipsi affecti sunt, ita nos movent, & quos in rebus cogitandis ipsi percipiunt impulsus, eosdem in explicandis ad nos transferunt, nobisque impertiunt. Tum B. ab altissimis, inquit, & pulcherrimis initiis poetarum præstantiam repetis, & pene ad similitudinem illius, qui in Platone est, opificis Dei formarum contemplatores & effectores nobis poetas egregie describis. Quidni enim creare quodammodo res ac gignere censeantur, qui nos, in quas velint, cogitationes inducant, in quoscumque motus inflectant, nostrisque sensus dicendo validius moveant, quam præterites res ipsæ movere possent? Nimirum inde exorta est eorundem illa vis ac virtus, atque inde profecta sunt illa miracula ac portenta, quibus nobis hanc rerum aspectum formosiores, & in ipsa natura puriores alteram naturam efficiunt. Hinc si ad narrandos hominum eventus, vitæque casus se conferunt, tam variis luminibus distinguunt omnia, ut per jucunda ea ipsi dicendo præsentent, quæ experiendo ob quotidianam rerum sive pravitatem, sive satietatem, vitæ ipsius tædium nobis afferunt. Ipsæ agritudines ac perturbaciones animorum, quæ tam acriter nos cruciant, si ab ipsis excitantur, gratissimæ sunt: suaviter nos angunt, ad dolorem, ad misericordiam impellunt, metum denique, ac terrorem summa cum voluptate conjungunt. Quid quod magnitudinem, ordinem, varietatem, qualem frustra in rebus exquirimus, ad nostra desideria suis ipsi imaginibus accommodant, & pene explent illam, cui nunquam facere satis possumus, infinitam animorum cupiditatem. Unde cum admirabilibus eorum artibus detinemur, a communi vitæ contagione atque tædio ad quasdam beatorum hominum sedes videmur secedere. Sed nulla in re, inquit A., mirabilior atque utilior eorum est opera, quam cum res a sensibus, intelligentiæque communi remotissimas nobis propius admovent, & veritatem ipsam, ac rerum altissimarum cognitiones ad oculorum consuetudinem traducunt, ac suavibus simulacris involutas in animos inferunt, ut quæ cogitando atque intelligendo asse-

qui vix possumus, quasi intuendo teneamus. Consentanea nobis est hæc una maxime rerum cognoscendarum ratio, utpote cui diu a pueris nos natura ipsa assuefecerit. Atque incirco a sensuum societate sevocare atque abstrahere animos, ac sequi simplex ac sincerum illud intelligendi genus sine labore non possumus, neque sine singulari iucunditate ad informationem naturæ ac sensuum conjunctionem revocamur. Ita ex ipsis angustis, quibus animi obsequio & indulgentia corporis adstricti coercentur, poetæ egregiam & delectandi, & juvandi opportunitatem quæsierunt. Hoc loco B., tu vero, inquit, illic, quo maxime optabam, rem deduxisti: hæc enim quæ postremo loco sunt a te dicta, Didascaliorum facultatem, unde digressi sumus, præsertim attingunt, unàque aperiant errorem illorum, qui hos a musarum artibus propterea removent, quia res a sensuum usu longe abductas, ac intelligentia comprehensas pertractant, atque ita in eo reprehendunt, in quo potissimum ipsi præstant. Nam si formarum illa ubertas, in qua præcipua vis carminis est posita, a rerum ubertate proficiscitur, undenam amplior poterit, quam a doctrinarum fontibus efflorescere? Quæ uoquam sedes pulchritudinis erit aptior, quam veritas, ac rerum plurimarum scientia? Ubi magis alitur animus, aut unde potest imaginum effectrix ingenii vis fecundior exoriri atque erumpere? Quippe in rerum maximarum intelligentia defixa mens majores etiam habet impetus, ut, quæ penitus intimeque perviderit, pulchre item splendideque efferat. Quare poetarum animos excitat hæc artium doctrinarumque cognitio, & quasi materiem viresque suppeditat illustribus illis simulacris, quibus asperas res ornant, obscuras ac difficiles illuminant, & quasi quibusdam insignibus variant, ac pene depingunt. Quanquam quæ pictura exprimere tam apte potest, tamque multipliciter, quæ poetæ interdum ex abditioribus eruta naturæ latebris educunt? Nam omnis demum pingendi fingendique ars quid aliud potest, nisi extremam tantummodo faciem ostendere, & commodiores rerum aspectus uno oculorum intuitu, uno temporis momento circumscriptos? Hi vero intimos corporum atque animorum recessus ape-
riunt

riunt, mutationes omnes ac vicissitudines describunt, casualque res omnino atque ab aspectus judicio longissime abductas conformatione quadam ac figuris intruunt. Tum ego, sed si Didascalici, inquam, in suis versibus efficere isthac omnia possunt, quid jam erit ab eorundem præstantia fabularum decessione detractum? Aut cur non æquo animo fictis illis commentis careamus, cum hæc eadem nec minus ubere ornamento compensent, nec ipsis fabulis fere dissimili? Hoc loco A, bene, inquit, narras, cum has poetarum formas, ac dicendi figuras fabulis similes affirmas. Ex iis enim, quæ paulo ante commemorata sunt, tam inter se finitimæ atque affines videntur, ut haud sciam, an eandem, sed certe parem utroque in genere vim inesse dixerim. Ac proinde valde iis assentior, qui omnes hos dicendi ornatus ab ipsis fabulis derivatos esse opinantur. Nam quid aliud sunt demum hæc simulacra, ac figuræ, nisi breviores quædam fabulæ, quarum ambages quidem amputentur, retineatur vis ac lepor? Quid enim metaphoram esse dixeris, nisi meram, sed verborum ambitu contractam fabulam? Quid similitudines, nisi germanos apologos? Alias æque figuras non obscure ab hoc fonte deductas, & fabularum, a quibus emanarint, imagines ac exempla esse facile agnoveris. Miram, inquit B, neque antea mihi perspectam fabulas inter, ac figuras cognationem aperuistis, eoque magis probatis, quo ægrius, nescio quomodo, ferebam a Didascallicorum versibus omnino exclusas esse fabulas, quarum obscuritatem ac latebras illis tantum adeptas, juvenilitatem pene restitutam esse video. Sed venit in mentem id a vobis exquirere, quomodo putetis oriri potuisse hanc ipsam inter fabulas, & has formas dicendi affinitatem? Nam neque casu hanc tantam similitudinem extitisse arbitror, neque invenio, cujus ludio in hominum sermonem, & in scribendi elegantiam influxerit. Tum ego, quoniam, inquam, in sermonis principiis investigandis conjiciendo progredi oportet, verisimile hunc in modum sese rem habuisse videri potest. In populorum primordiis, atque agrestiore vita cum permulta nomina ac vocabula ad significandas res deessent, primum actione ac gestu fuisse

homines usos, prout ab iis fit, quibus intercepta sit facultas loquendi; sed cum hæc ad sublevandam sermonis inopiam non sufficerent, fabulas tamquam picturas rebus designandis magis accommodatas fuisse adhibitas. Nota est illa Menenii Agrippæ ad pæbem, quæ in montem Sacrum secesserat, fabella, qua rudi populo, qui iustitiæ, & civitatis constituendæ neque vim neque nomen teneret, illa corporis humani membrorum inter se dissidentium imagine utilitatem legum ac magistratum in animos intulit. In ipsis philosophiæ incunabulis eadem fabulandi industria sapientes usos scimus ad morum doctrinam imperitorum mentibus communicandam. Sermonis autem copia, ac rerum notitiis paulatim deinde auctis, quamvis eo præsidio propter utilitatem instituto carere homines facile possent, tamen cum non mediocrem inde consequutam jucunditatem viderent, detracta etiam necessitate propter voluptatem retinuerunt. Sed cum ad rerum obscuritatem, ac longiores sermonis ambages vitandas amoveri fabulas oportuit, tunc circumcisiss ambagibus, earum vim atque elegantiam in hos concinniores dicendi modos traduxerunt. Unde quod in scripturæ inveniendis elementis accidit, ut ipsæ rerum picturæ, quæ initio ad res designandas adhibebantur, paulatim contractæ in litterarum notas transferint, illud idem etiam in hominum sermone videtur contigisse: nimirum ut fabulæ quasi cogitationum imagines ad rudiorum intelligentiam primo adhibitæ, deinde contraherentur in hos breviores dicendi comptus, quasi figuras, quibus & communis sermo, & poetarum oratio præsertim esset elegantior. Nonne in paucis sæpe verbis, & singulis fere vocabulis hujus originis vestigia, ac similitudinem deprehendimus? Verum ego vos ab instituto sermone pene abduxi, dum a rebus ad verba revoco: quare ad reliquas formarum opportunitates, & Didascallicorum virtutes quæso pergite. Tum A., imo, inquit, ad intimam formarum atque imaginum vim penitus inspiciendam, atque ad ipsas radices ac stirpes ejus, de qua dicimus, poetarum pulchritudinis nos revocas, dum illius originem a verbis etiam ac vocibus repetis. Nam quæ demum alia hujus dicendi laudis elementa sunt, quam isthæc ipsa vocabula atque

atque nomina? Aut quo pacto conceptæ illæ atque inclu-
sæ animis formæ erumperent, nisi cogitationibus nostris hæ
vocum tanquam imagines resonarent? Atque ex hoc fon-
te sane effluxit illa verborum cum rebus similitudo, &
illa propria poetarum hujus etiam imitationis exprimen-
dæ facultas: hinc gravibus sonis ingentia, levia remissis,
blanda suavibus, tristitia miserabilibus referunt, & quotquot
animorum motus sunt, totidem ipsis vocum mutationes,
tamquam ad variandum colores occurrunt, seseque offe-
runt. Cum in hoc tam multiplici verborum appa-
ratu illustriora atque ad res indicandas aptiora quæque
selligunt, quid mirum, si uno verbo interdum magnope-
re nos impellunt? & quemadmodum ex unius lineæ du-
ctu illud inter Apellem & Protogenem summi artificii
certamen extitit, sic in uno vocabulo excellentium poeta-
rum ingenia sæpe cernimus. Jam vero cum varie verba
component, interque se jungent, conformabunt, transfe-
rent, quantus rebus ipsis ornatus, quantus ex hac structura
& collocatione vocum orationi splendor adveniet? Ejusdem
sententiæ species alio verborum sive delectu, sive ordine, quam
erit præclarior? Sed his omnibus cum sese adjunget nu-
merorum concentus, atque harmoniæ vis, & omnes hæc
& cogitandi & dicendi virtutes colligabit, ac vinciet,
tum vero orietur illa concinnitas & suavitas carminis,
quæ poetarum laudes perficit una maxime, atque absol-
vit. Hæc est, quæ inusitato ardore commovet animos,
& quocumque incubuerit, facile pertrahit, quæ incredi-
bili jucunditate perfundit, quæ plausus, quæ clamores
efficit. Tunc ego paulum subridens, ain vero, inquam,
an vos ex præstantiore quaque arte subsidia ad poetas or-
nandos colligetis? Neque enim satis habuistis in formis
conficiendis picturæ imagines ac simulacra illis impertiri,
nisi nunc musices concentus, ac sonos etiam tribuatis?
Quid ni vero, inquit A., tribuamus, & cognatam il-
lam humanis auribus atque animis harmoniæ rationem il-
lis potissimum adjudicemus? Si inanes vocum flexiones,
& nihil significantes tibiæ soni in nobis tam varios tam-
que jucundos motus excitant, quam validius animis
illius harmoniæ vis dominabitur, quæ sonos verbis,

numerosque rebus conjunget, atque hac cogitationum
 & cantus varietate aures unâ mentesque implebit?
 Nam qui carminis ac numerorum concinnitate plus
 æquo delectati eo usque adducti sunt, ut in ea sola poe-
 tica vim omnem ponerent, illi mihi videntur, nec artis
 hujus magnitudinem, nec ipsam concinnitatis rationem in-
 telligere, cum eandem a sebus distrahant. Siquidem non
 citharædum aut aulædum aliquem instituimus, quorum
 inanes etiam vocum soni per se possunt consistere, neque
 de modorum quopiam artifice, sed de præcellente rerum
 pulcherrimarum effectore, ac dicendi moderatore inquiri-
 mus. Cujus illa demum erit germana concinnitas, quæ ex
 hac numerorum cum rebus ac sententiis consensione coalescet.
 Tum B. hac etiam ex parte, inquit, quanta Didascaliorum
 virtutibus fiet accessio! Res enim ex philosophiæ
 ac doctrinarum fontibus hauriæ sane & numerorum copiam
 & uberiores sonos per se ipsæ parient. Sententiarum
 vero illa vis quantum elegancia dicendi, & carminis
 concentu augebitur! Sed hæc ipsa etiam suavitatis novitas,
 atque insolentia quantam pulchritudinem, quantam
 jucunditatem rebus adjiciet! Inusitata hæc doctrinis
 inducta species cum inde accidet, unde minus expectabatur,
 quam erit hoc ipso gratior atque pulchrior! Simile
 hoc videtur Græci illius artificis industriæ, qui quo formosiorẽ
 Venærem efficeret, in Satyri idcirco excavato simulacro
 collocaverat. Ita deæ species ab ipsa circumpositæ
 imaginis feritate comptior ac venustior, a molliore autem
 muliebri forma vastius viri robur, atque illi lacertorum
 tori latiores videbantur. Sed aliud etiam inest, inquit
 A., in hac veri docendi suavitate, quod ad singularem
 legentium delectationem valere plurimum opinor. Illa
 harmoniæ vi, illa numerorum concinnitate quam multarum
 in nobis rerum memoriam excitari necesse erit! Quot
 latentium veritatum igniculos ac semina commoveri!
 Hinc quæ intelligemus, magis a nobis ipsis inventa, quam
 lecta putabimus, pluraa nobis comprehendi, quam explicata
 sint, mirabimur. Quam hæc nos nostri diligentes mire
 rapient! Quam ingenio nostro delectati satis docti nobis
 videbimur, nobisque placebimus! Quam vero divinos, ac
 hu-

humanâ majore vi præditos hujusmodi poetas arbitrabimur, qui cum inusitata omnia ac peregrina nobis asserant, tum nos ipsos solito beatiore, ac doctiores pene faciant!

Tum ego, video, inquam, didascalici carminis tuendi studio nos esse fortasse plus æquo abreptos. Cum enim Didascalicos in poetarum civitate initio vix retinuerimus, paulatim ad primos subselliorum gradus adducimus, & jam cum ipsis credo majorum gentium poetis fere contendimus. Tunc A. equidem, inquit, neque turbas metuo ab his minime ambiosis civibus, neque ullam arbitror, aut certe levem esse posse contentionem ordinum inter se dissimilium. Sejunctæ cuique sunt sedes, dispares carminum gradus, varia rerum discrimina intercedunt. Neque enim eosdem impetus omnia, nec eosdem spiritus postulant. Epicici siquidem illustrium virorum gesta concinunt; patrias res etiam ab eorum versibus cognoscimus, regna ac gentes, quibuscum multa nobis communia sunt jura, discimus. Quæ quidem omnia & ipsa rerum magnitudine nostros sublimium atque admirabilium appetentes animos valde capiunt, & nostra magnopere intersunt, nosque propius attingunt. Temperatior autem dicendi modus, veritatis nimirum docendæ, didascalicis poetis erit adhibendus. Verum, si Epicorum vires eisdem minus conveniunt, non idcirco sui etiam illis comptus venustatesque desunt. Menander Homeri similis esse noluit, neque vitio sibi dandum putavit, si propriis contentus dotibus, alienis careret. Tum B. an, inquit, Didascalicos, quoniam in remissione scribendi genere versantur, idcirco ab omni sublimium rerum magnitudine arcebimus? An solis Epicis ingentium hujusmodi argumentorum omnem apparatus tribuimus? At ne illi quidem ipsi in eadem semper magnificentia versantur. Illiadem dicendi vi ac magnitudine Odissæa uberiorem ipsa rerum magnitudo ac dignitas faciebat: nec his assentior, qui Homeri magniloquentiam cum ætate consenuisse existimant; sed *πολιτεῖαν οἰονομίαν* grandiore opinor sonos etiam majores sua sponte protulisse. Verum quot genera hujusmodi sublimium rerum pertractari a Didascalicis possunt, quæ ipsis Epicorum argumentis nec admirationis minus habeant, nec nostra mi-

nus intersint? Si de virtute atque honestate, si de moribus ac legibus, si de administranda civitate dicere intuent, quæ series, quæ ubertas orietur rerum magnificentissimarum? Sed si Empedocleam illam rationem velint persequi, ac de rerum natura & causis dicere, quid esse poterit ad agendum amplius, quid hæc mundi universitate majus, quid nobis opportunius? Illæ Græcorum concertationes, atque ipsa Romani Imperii constitutio, quam minutæ res atque angustæ videbuntur, quam ad nos fere nihil pertinentes, si huic tantæ magnitudini, totque commodis conferantur. At de illâ, inquit A., magnitudine, atque utilitate rerum agimus, quæ sensu ipso per se gignitur, suaque sponte nos excitat. Sint enim hæc, quæ de naturæ causis atque effectibus dici possunt, magna æque, nobisque percommoda, num tamen idcirco perinde nos tangent, atque hominum res, quæ communiione quadam naturæ nobis tam finitimæ sunt ac propinquæ? Proinde quis unquam siderum, & cæli conversiones æque, atque civitatum motus ac mutationes ad sese pertinere existimat? Nuda scilicet ac vacua omnium perturbatione ista sunt, neque propterea cum illa humanarum rerum utilitate comparanda, quæ cum suavisibus hisce motibus tam arcte conjungitur. Nosti enim, quem ictum habent, quo pellunt animos, falsæ illæ atque inanes affectiones; quam jucunde agitamus, cum amamus, cupimus, expavescimus. Similitudine rerum abrepti nos ipsos in illis fortunæ commutationibus versari fere credimus, & affinitatis quadam conjunctione commovemur. Hæc ab ipsis naturæ initiis profecta, & in omnium insita sensibus subito nos excitant; illa autem, quæ tam longe a nobis remota intelligendo duque meditando vix assequimur, aut nullos aut lentos certe, ac desides motus asserunt. Tum B., at ista, inquit, si ita videtur, accuratius exquiramus: fortasse enim nec tam segniter nos ab iis rebus moveri comperiemus, quas intelligendo meditandoque intime percipimus; nec ab iis ipsis, quæ communibus infixæ sensibus videntur, impelli nos acriter cognoscemus, nisi cum easdem antea animo & cogitatione probe perspexerimus. Quid enim quempiam

nulla cognitione instructum, nisi pene stipitem aut belluam ad pastum abjectam censeas? Earum quippe etiam rerum, quarum peculiare nobis conciliationes natura fecerit, facile tum sensus hebescit atque extinguitur, cum nullo usu intelligentiaque excitatur. Proinde, si qui ab omnium societate sejuncti in montibus ac sylvis nati atque alti sunt, ipsos hominum occursum fugiunt, & omnem naturæ conjunctionem abrumpunt. Quo autem quisque est societate & convictu hominum exultior, & suæ & cæterorum utilitatis intelligentior, eo acrius illius conjunctionis vi capitur, & reliquorum opis atque auxilii indigentem se videns ad opitulandum aliis est propensior. Primo suæ ipse civitatis, deinde finitimarum, demum omnium gentium propinquitate devinctus, humani nihil a se alienum putat; regionum etiam remotissimarum res, moresque inquirit, casibus fortunisque movetur, tantum denique caritate ac benevolentia, quantum cognitione progreditur. Verum si idem rerum cognoscendarum limites non terræ finibus terminaverit, sed eo usque intelligendo perrexerit, quoad animo & cogitatione potest pertingere; si non solum fluxa hæc & brevia, sed immensa etiam ac perennia mundi corpora, eorumque ingentes illos cursus conversionesque viderit, quam se ille repente e socordia colliget, ac recipiet, & hujus tantæ magnitudinis animadversione excitatus, quam se antea hospitem ac peregrinum in hac naturæ universitate fuisse mirabitur! Cumque se non unius loci popularem, sed mundi ipsius tanquam ingentis municipii civem agnoscat, quam illum fere prænitebit rerum atque commoditatum omnium, quæ angustis nostrarum urbium ac regionum spatiis coarctantur! Quam nihil majus reputabit, nihil quod nostra magis intersit, quam hunc tam ingentem rerum omnium ac tam præclarum ordinem! Peragrarum tum sibi immensos naturæ fines videbitur, ac supra hominis fortunam ac vitæ conditionem erigi; neque enim annorum brevitate atque imbecillitate corporis, sed animorum comprehensione, & scientiæ amplitudine vivendi rationes æstimabit. Qua rerum admiratione qui semel rapti sese iis cognoscendis implicuerunt, ab iisdem divelli vix unquam

patiuntur. Neque enim si tranquilliores, ac minus turbulenti sunt, quam cæterarum cupiditatum, hi scientiæ motus, minus alacres idcirco atque ad alliciendas mentes validi sunt illius impetus. Siquidem infatiabili, quod nobis a natura est inditum, sciendi desiderio, sine summo jucunditatis sensu facere satis non possumus. Hinc ambitionum illecebras missas faciunt, non odio, non metu, non voluptate alia a semel instituto studio detorquentur, vitæ ipsius pericula contemnunt, aut minime sentiunt. Quod quæ fieret, nisi hic veritatis quærendæ ardor cæterarum omnium cupiditatum vim antecederet? Atque inde profectæ sunt illæ nobilium etiam philosophorum sententiæ, in veritatis cognitione summum bonorum finem statuentium. Ad hanc scientiæ vim cum suavitas carminis accedat, quam validiora erunt hæc ipsa invitamenta naturæ? Quam labentur vehementius, tanquam amentatæ hastæ, & quam altius intimis sensibus inhærescent? Hanc igitur scientiæ ac humanitatis societatem si Didascælici sequentur, quid est, quod illis singularem movendi & delectandi opportunitatem non concedamus? Quid enim aliud indicant illi Sirenum cantus, qui ab Homero tam valentes ad sapientis animum fuisse memorantur, ut Ulißes de suis, suorumque fortunis periclitari mallet, quam cantus, qui uberem rerum scientiam polliceretur, suavitate carere? Quid a Virgilio convenientius repertum est epulis Conditorum Romani & Cartaginensis Imperii, quam illud ab Atlante traditum, de stellarum cursu, ac rerum causis carmen? Nempe ut declararet optimo cuique, doctrinam cum elegantia conjunctam esse jucundissimam. Tum ego, magnifice, inquam, hæc a te dicuntur; sed si rem ipsam propius intueare, vereor, ne repente dilabi hanc tantam jucunditatem invenias, & hos Sirenum cantus ab auditoribus pene vacuos ac desertos relinqui. Quotus enim quisque ad hæc quæso se conferet? Si iis rebus moventur homines, quas intelligunt, videtis, quam pauci sint, qui horum scientia trahantur. Atque hi quidem ipsi, nisi humanitatem litterarum cum doctrina conjunxerint, haud scio, an hæc ita versibus exornata facile respiciant. Quo igitur recidet ea tam gloriosa suavitas, quæ ipsa

ipsa audientium infrequentia palam refellitur? Quod ea magis in hoc scribendi genere erit reprehendendum, cum Poetae & utilitatem plurimorum maxime spectent & voluptatem? Tum A., at cur inquit, a Didascalis flagitabimus, ut quaecumque litteris mandaverint, ad omnium intelligentiam accomodentur? An iis duriores scribendi leges, quam cæteris omnibus imponimus? Quasi vero qui ornatos ac venustos se esse velle profitentur, continuo eos oporteat facile item ac dilucide omnibus dicere, atque hebetiorum etiam ingenia acuere. At cur non illud idem a cæteris compta & jucunde scribentibus expetimus? Qui quidem scribendi officio facere satis putantur, si a peritis earum rerum, de quibus agunt, probentur. Qui historiis scribendis dant operam, cum de regionum situ, de intruenda acie accuratius dicunt, ab iis fere solis, qui locorum descriptiones rite teneant, & militari scientia instructi sint, intelligi probe possunt, neque tamen præclare conscriptæ historiæ laude carent. Nemo Aristotelem, nemo Platonem non inter summos egregie dicendi magistros collocat, tametsi a doctissimis tantummodo legantur. Ipse latinæ eloquentiæ parens Cicero non minorem opinor propterea sibi laudem comparavit in iis, quæ de philosophiâ eximie scripsit, quia a paucioribus cognoscuntur. Sed discedamus a philosophis, ad poetas veniamus. Ipsum illud insolens eorum dicendi genus, & aliena pere, qua loquuntur, lingua, quid magis declarat, quam fugiendæ multitudinis consilium? Nonne aperte istud etiam indicant, cum identidem profanum atque imperitum vulgus a suis versibus arcendum denunciant? Quod eo magis mirandum est, cum in rebus in communi intelligentiâ positis idem faciunt, & peritioribus placendi studio has ipsas a populi iudicio remonent. Non est necesse commemorare multos. Quis Pindaro in rebus facillimis difficilior? Sed num idcirco non illum inter poetarum principes numeramus? Quanto magis igitur Didascalis id erit dandum in rebus altissimis, & suapte naturâ a multitudinis usu abhorrentibus? Nisi forte, quod in levibus etiam argumentis concedimus cæteris, in philosophiâ non ipsis dabimus, ut peritissimis placeant. Nam quod ne doctis quidem ipsis patere pro-

miscue aditum ad suos versus sinunt, sed præstantiorum tantummodo suffragia postulant, quis hoc in illis jure reprehendat? Cum Socraticis olim laudi fuerit, quod iis tantummodo scriberent, qui essent & philosophia & politioribus litteris exculti, cur non idem consilium in his artium docendarum poetis erit æque commendandum? Si eos sibi judices feligent, qui doctrinas cum humanitate conjunxerint, reliquos vero quasi non satis musarum ritu initiatos rejicient, quis non auditorum paucitatem eorumdem dignitate probe compensatam existimet? Si quæ quis scriberet, probare optimis posset, quid jam plurimorum sententias quæreret? Musarum enim cultus, si demum sunt maximi, qui & doctrinis ipsis lucem ac splendorem afferunt, & præstantiora ingenia perficiunt, ac illustriore loco statuunt. Hic ego, vos vero, inquam, egregie Didascaliorum rationes defenditis, & quibus in rebus verebar, ut mihi non satis eorum causam probaretis, ibidem valere eos plurimum persuadetis. Jam enim fateri cogitis singularem inesse posse in eorumdem versibus præstantiam, & quæ cum ipsis epicis facile possit contendere. Tum B. sed ne plus æquo Didascalis, inquit, videamur tribuere, ad illam normam, si placet, rem perpendamus, qua una fere in cæteris artibus ælimandis utimur; nimirum quo quæque acriorem animi vim atque ingenii aciem postulant, eadem ut majore etiam in laude sint. Quem enim alium modum in judicio de artibus ferendo adhibeas, cum præ hac ingenii existimatione nullam interdum ne utilitatis quidem ipsius, ac vitæ necessitatis, quæ cæteroquin tanquam finis artibus est propositus, rationem habeamus? Quis enim signa ac picturas egregie laboratas, ob eam utilitatis inopiam minus magnificet? Aut poetarum labores ob solam dicendi excellentiam, non philosophorum, ac mathematicorum etiam inventis conferat, cum utraque parem animi solertiam in dissimili genere præferant. Si ad hanc igitur legem Didascaliorum conatus exigemus, facile, opinor, cæteris eosdem præferemus, qui in hac ingenii contentione duas habent excellendi partes, duplicemque commendationis causam, alteram a dicendi laude, alteram a rerum præstantia deductam. Ac de dicendi quidem lau-

de fatis esse arbitror, quæ hætenus sunt commemorata. Quod ad res ipsas attinet, certe non minorem ingenii vim declarant. Nam quæcumque in promovendis doctrinis excogitata ab aliis, atque inventa divinitus fuerunt, dum illi in bono lumine collocant, atque eo Musarum ornatu distinguunt, tam miram ac singularem rebus speciem afferunt, ut parem iisdem rerum auctoribus ingenii sibi gloriam vindicent. Quidni enim inveniendi pene laudem promereri ii possint, quorum egregio dicendi artificio quæcumque exposita sint, continuo eadem nova omnino, & nunquam antea aut lecta, aut audita videantur? Quare quæ tam præclara erit Epicorum & Tragicorum opera in fabula rite constituenda, atque in rebus, quas quis gessit, apte disponendis, quæ hoc admirabili rerum contextu a naturæ ipsius fonte deducto, ac Musarum compectu exornato non obscuretur? Tum ego, sed vide, inquam, quid hoc constituendæ fabulæ nomen valeat, ne ejus significationem, quo minime est æquum, trahas, si propriam Epicorum in recta rerum constitutione laudem cum Didascalis communices. Quid enim quæso commune habet cum eo, quem Didascalici sequuntur in rebus apte collocandis ordine, hæc, de qua est sermo, rerum, sive fabulæ constituendæ ratio? Nosti eam totam Epicorum, ac Tragicorum virtutem esse, qua omnes poematis partes mira rerum consensione constringunt, unamque rem efficiunt. Quorum artificium in eo nimirum versatur, ut summa varietate distinguant omnia, rursus eadem ut inter se nectant, & posteriora prioribus, quæ præcedunt, consequentibus ita colligent, unum ut exitum cuncta respiciant, atque ad eundem referantur, demum ut loco etiam ac tempore congruant. Cujus quidem rei tanta vis est, ut cæteræ etiam artes illam admiratæ ad sese traduxerint, nec in pictura, nec in architectura præclarum quidquam esse possit, quod non ex hac partium conjunctione efflorescat. Sed ab ea laude Didascalicos suapte natura longe removeri vides. Ob ipsam tam multiplicem ac variam rerum inter se plerumque dissimularum tractationem quo pacto possunt adipisci illud unum & simplex, de quo nobis est sermo? Aut si id quoque modo consequentur, isthæc incers materiæ con-

junctio, quam unam assequi illi possunt, num satis pellet animos, & cum illa actionis consensione, quam Epicuri sequuntur, conferri poterit? Tum B., At, inquit, si opifices etiam, ut dictum est a te, hanc partium inter se consentientium, atque ad unum finem spectantium pulchritudinem in suis artificiis conantur imitari, cur eandem Didascalici, si propriam minus habeant, non item mutuentur, ad seque transferant? Quod Pictoribus, Architectis, Musicis concedimus, cur illis invidemus? Nam si ex ipsa rerum conjunctione potest isthæc carminis colligatio proficisci, quæ ex re aptius eadem, quam ex his Didascaliorum argumentis orietur? Quod unquam facinus, quæ hominum actiones possunt tam multas, ac tam varias res tam apte colligare atque connectere, quanta conspiratione & consensu tot ingentia interque se remotissima corpora gravitatis vi constricta, quasi illo pythagoreo Jovis carcere inclusa, in hujus universitatis molem unumque mundi corpus coalescunt? Sed hæc ex inerti materiae coagmentatione conflata consensio si tibi non satis accommodata videtur ad illam assequendam pulchritudinem, si non corporum se varie moventium concordia putas unam illud effici, quod alicui animos, sed actione opus esse varia, præstante unius consilio directa, unum ad finem conversa, uno temporis, locique termino circumscripta, nihilne consilii subesse existimas in iis ipsis tam bene convenientibus motibus? Ex hæc ipsa materiae conjunctione nullane erumpit, seseque prodit ratio atque intelligentia? Cum hanc rerum molitionem, ac naturæ ordinem numeris, & carminis vi patefactum intuebimur, non in animum irruet, ac sensus omnes occupabit actio varia, multiplex, infinita, una eademque simplex, integra, absoluta, rationis ac sapientiæ plenissima? Quis auctorem ac moderatorem operis non subito agnoscet, nec rerum æque, & carminis *πρωταγωνιστην* Deum esse perspiciet varias corporibus vires, potestatesque adjunctem, atque his tanquam ministris hanc rerum summam stabilientem ac servantem? Num solemnem etiam ac justam tam ingentibus rebus continendis loci, ac temporis circumscriptionem desiderabit? Nam si annuo ac diurno solis circuitu, ac urbium, & domorum ambitu hujusmodi actio-

nis comprehensionem coarctari minime posse intelliget, tamen alios inveniet magis consentaneos tanto operi attributos esse fines, temporum omnium diuturnitate, & spatiores longinquitate circumscriptos, ipsius videlicet naturæ immensitate prorogatos. Sed quid diutius in hac epicæ & didascalicæ carminis comparatione insilimus? Quid in his immoramur, quasi dubitemus divina humanis antepone-re? Tum ego, Tu vere, inquam, dum Didascalicis tantam rerum magnificentiam tribuis, sublimius quoddam carminis genus ab iis postulas, quam quod hominum ingeniis convenire possit. Si in cætus, & concilia deorum musas introduci oporteret, nullum certe esset, quod illis dari posset, neque majus, nec diis auditoribus dignius, quam, quale est a te adumbratum de rerum ordine ac mundi conformatione carmen. Cur vero, inquit A., non censeamus etiam inter homines versari posse divinos eisdem cantus, si præclara hæc argumenta Didascalicorum studio eo usque recolantur & celebrentur, quoad perducta sint ad eam excellentem formam, quam & recipere ipsa possunt, & carminis vis sustinere? Num enim communibus ac vulgaribus exornandis rebus tantummodo poætæ præstant, in majoribus vero omnium industria concidet atque difluet? Num magnopere nos capient concinendis tenuiorum etiam hominum casibus, quorum ignotam nobis antea fortunæ conditionem præter expectationem recognoscimus, cum vero abditas atque obscuras rerum causas, descriptionemque naturæ nobis aperient, neque satis alligere neque detinere nos poterunt? At si tanta est in poetarum artibus vis illius, quam *ἀναγνώρισις* vocant, nos agnitionem reddere possumus, in nullis aliis eadem certe melius, quam in Didascalicorum cantibus enitebit. Nunquam enim mihi persuasum erit ullis inopinatis ac mirabilibus hominum casibus nos tam jucunde posse affici, ut ex maximarum rerum ac naturæ ipsius agnitione non multis partibus uberio-rem voluptatis fructum capiamus. Cum igitur ortus ac principia intelligemus rerum hujusmodi, quarum vim atque effectus ignotis etiam causis mirabamur, cum iisdem subesse legibus, & certo & constanti cum reliquis omnibus ordine nexa atque aptata illa videbimus, quæ di-

discrepantia rebamur, interque se pugnantiâ, & quorum non intellectis antea motibus perturbari cætera penetrebamus, quænam erit unquam ex aliarum rerum agnitione profecta delectatio, quæ non hujus tantæ voluptatis copia superetur? Quæ mutationes, qui repentini eventus ex ignotis antea cujuscumque parentibus præter opinionem compertis derivati tam suaves esse possunt, ut pares sint huic cognoscendi jucunditati; cum quoad animo consequi possumus, longissimam illam causarum aliarum ex aliis succedentium seriem intelligimus, earumque inter se, & cum iis, quos gignunt, effectibus tanquam propinquitates & cognationes ediscimus? Tractantur hæc ipsa quidem ab aliis etiam disciplinis, explanantur, docentur. Sed ut Phidias ex Homeri versibus pulchriorem hausit Jovis Olympii speciem, quam nunquam antea ex ullis aliorum corporum formis comprehenderat, sic hunc naturæ ordinem ex Didascaliorum numeris formosiores atque augustiores exoriri agnoscemus, quam ulla antea aliorum opera perfectum vidimus. Ex horum enim disciplinis ad poetarum artificia delati tanquam e rudibus tectis in ampla ac illustria domicilia, ebore, auro, picturis instructissima, virgulâ illâ Minervæ repente traductos nos esse mirabimur. Quippe soli demum poetæ vitam atque animum rebus, ac divinitatem fere quamdam tribuunt. Cum hæc suis illi comptibus attigerunt, non intervalla corporum tantummodo, magnitudines, celeritates cognoscimus, sed ad ipsam naturæ molitionem coram intuendam adducimur, interesse operi, motus, conversionesque contemplari nobis videmur, divinarum denique actionum consistorumque testes, ac spectatores aspidemus. Nullos alios ego quidem poetarum conatus, non scenas, non theatra huic tantæ pulchritudini comparo: Sed nimis longe nos susceptæ disputationis ardor abducat, si cætera persequi volumus. Nam & Familiare nostrum brevi huc adfuturos opinor, qui si nos in eadem disceptatione deprehendent, aut ad redintegrandam controversiam adigent, aut exclusos se ægre ferent. Quare, quæ reliqua sunt, si ita videtur, in aliud tempus differamus. Cui cum assensu essemus, vultum & orationem ad remissioris sermonis urbanitatem traduximus.

